

ALGUNS CANVIS INTERGENERACIONALS EN EL VALENCIÀ DE LA PLANA BAIXA*

Josep Saborit Vilar

Centre de Formació de Persones Adultes Josep Pasqual i Tirado.
Castelló de la Plana

RESUM

L'objectiu del nostre treball ha sigut aprofundir, no ja en l'anàlisi de l'estadi dialectal rebut dels parlants tradicionals de la Plana meridional, sinó, més aïna, en l'estudi dels processos de canvi generacional que afecten la fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic; també dels diversos factors implicats en eixos canvis: les tendències pròpies del valencià, la influència del castellà i també, amb especial atenció, l'influx de la llengua normativa. Volem valorar, amb dades empíriques, quin paper ha tingut la llengua culta vehiculada per via escolar i als mitjans de comunicació en l'evolució del valencià de les noves generacions. En concret, hem analitzat quines aportacions ha fet la normativa i com actua enfront dels fenòmens lingüístics empobridors associats amb el castellà que havien estat absents en la parla de les generacions que no havien rebut cap ensenyament acadèmic del valencià.

PARAULES CLAU: valencià, actituds lingüístiques, interferències, normativa, canvi lingüístic generacional.

ABSTRACT

The goal of our study was to analyze the traditional Valencian dialect of La Plana Baixa (a region located in the northern part of the Valencian Community). This analysis intended to go beyond a simple description of the traditional dialect. We rather focused our study on linguistic change, specifically in those changes implied in the intergenerational transmission of the dialect: phonetics, morphology, syntax and lexicon. We aimed at explaining the different factors involved in those linguistic innovations such as these: internal tendencies of Valencian dialects, the influence of Spanish and, more particularly, the impact of the standard Valencian language. By processing empiric data, we described the influence of the standard as used by media and scholars and the result of this influence in the evolution of Valencian among younger generations. Special attention has been paid to the role of the formal language in diminishing the impact of Spanish in the spoken language of newer generations.

KEYWORDS: Valencian language, language attitudes, interference, normative, generational linguistic change.

* Este treball va obtenir el premi Joaquim Garcia Girona, sufragat per l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, en la I Jornada de Taula de Filologia Valenciana (2009).

1. PRESENTACIÓ

Amb este treball hem volgut saber si el model de llengua exposat als ciutadans ha assolit els reptes que té marcats una llengua normativa: millorar el llenguatge, ser el vehicle d'expressió culta dels parlants en situacions formals, enfortir la identificació dels parlants de valencià amb la llengua culta i vertebrar la societat valenciana al voltant de la seua llengua; una vertebració relativament malmesa per circumstàncies històriques poc favorables i per la presència aclaparadora del castellà, no sols en la vida pública, sinó també en l'ensenyament, en l'administració i en el voltant immediat dels parlants (per exemple, en les relacions familiars i d'amistat).

En el cas del valencià, el paper de la llengua normativa és doblement sensible, perquè eixe model de llengua hauria de frenar eixos processos d'empobriment o anivellament lingüístic (fruit del contacte amb el castellà) i, per una altra banda, eixa llengua patró hauria d'augmentar la seguretat dels usuaris, factor que reforçaria la identificació dels parlants amb la seua llengua en enfortir-ne l'ús actiu.

Si eixos reptes no són acomplits per la llengua normativa, ens trobarem sempre amb dos grans obstacles per a aconseguir una situació lingüística normal: 1. Evolucions lingüístiques que resten paulatinament autonomia lingüística al valencià respecte al castellà (fenomen semblant al que patiren els parlars aragonesos o lleonesos medievals i que els ha fet evolucionar com a parlars *patuesos* o dialectes de l'espanyol) i 2. Escassa incidència de la llengua normativa en la societat valenciana per manca d'identificació dels parlants amb eixe model lingüístic; factor que, junt amb els altres que hem esmentat, afavorix l'abandó de la llengua pròpia en els usos quotidians, inclosos els àmbits familiars, que havien quedat al marge del castellà tradicionalment.

Malauradament, en la nostra societat encara existix un gran desconeixement (total o parcial) de la llengua normativa, fins i tot per part dels qui han rebut l'ensenyament en valencià. Junt amb eixe desconeixement, potser com a con-

seqüència, sobreviuen entre els parlants de valencià complexos d'inferioritat relatius a l'ús culte i col·loquial de la nostra llengua.

Este treball proposa una anàlisi i reflexió seriosa de dades empíriques que ens permeta analitzar amb objectivitat el panorama sociolingüístic descrit; una avaluació que aporte accions positives per a millorar la relació del poble valencià amb la seua llengua. Una relació que ha millorat en alguns aspectes, però no amb totes les conseqüències positives que caldria esperar.

2. EL LLOC D'ESTUDI

La tradicional *Plana de Castelló* té més de tres-cents mil parlants de valencià, la mitat dels quals viu a la banda sud, a la Plana Baixa; una comarca amb un pes lingüístic important en el conjunt del valencià, puix hi reünix el 50% dels valencianoparlants del nord. A més d'açò, cal tindre en compte que el parlar de la Plana Baixa constituïx la part septentrional del valencià dit *general*, on les solucions morfològiques són més semblants als parlars de l'àrea central i nord-meridional i les que resulten més coincidents amb les vehiculades per la llengua normativa.

Com hem pogut observar en el nostre treball, la vitalitat del valencià en la nostra comarca ha convertit la Plana Baixa en centre d'expansió dels trets associats amb el valencià general en zones més septentrionals, especialment en la morfologia verbal: *ell pensa, quan vullgau*.

Lluny de constituir una descripció lingüística comarcal, l'anàlisi dels parlars de la Plana Baixa resulta ben profitós per a observar tendències generals evolutives que a les hores d'ara afecten bona part de les comarques valencianes.

Per a dur a terme el nostre treball, realitzàrem un seguit d'entrevistes amb persones de totes les edats de les principals viles de la Plana: Almenara, Borriana, Nules, Onda, la Vall d'Uixó i Vila-real. L'anàlisi d'eixes dades empíriques

ens ha permés fer un seguit d'afirmacions sobre l'estat evolutiu del valencià que comentarem a continuació:

3. ANÀLISI DELS RESULTATS DE L'ENQUESTA

3.1. DE LA FONÈTICA

Pel que fa al nivell fonètic, el nostre estudi demostra que la immensa majoria dels parlants entrevistats, també els jóvens, manté un dels trets essencials de la fonètica valenciana: la distinció de les vocals tòniques obertes /ɛ/ i /ɒ/ i les tancades /e/ i /o/. No havem trobat cap tendència significativa cap a la indistinció del vocalisme obert i tancat tònic o algun senyal que ens faça pensar que eixa distinció estiga en risc entre les noves generacions.

Açò que comentem és una dada ben positiva que ens fa vore que les característiques diferencials bàsiques de la nostra fonètica continuen transmetent-se normalment de pares a fills i que eixa transmissió funciona bé quan existixen les condicions sociolingüístiques que ho permeten.

Pel que fa al vocalisme àton, destaquem una àrea important on es produïx l'harmonia vocàlica amb la vocal velar oberta /ɒ/ (*cova* > [ˈkɒvɒ], *oca* > [ˈɒkɒ]), típica dels parlar de Borriana, les Alqueries, d'alguns parlants de Vila-real i que s'estén a la vora nord del Millars, a Almassora (la Plana Alta). L'existència de l'harmonia vocàlica a la zona nord del valencià és un fet significatiu, puix que es tracta d'un fenomen íntimament lligat amb un tret essencial del nostre vocalisme: l'obertura plena de les vocals /ɛ/ i /ɒ/ i que, ben lluny de ser un fet meridional o restringit del valencià del sud, és retrobat en una àrea molt més extensa de la que assenyalaven estudis anteriors.

L'harmonia vocàlica és un fet fonètic important en valencià, no sols perquè es troba en la majoria dels parlars tradicionals i en representa una forma de

parlar molt genuïna, sinó perquè demostra que el nostre llenguatge, a més de mostrar una uniformitat important en una àrea lingüística tan gran, disposa d'autonomia fonètica efectiva respecte a les lleis fonètiques del castellà.

També val la pena comentar l'evolució de la pronúncia de la <e> en els grups inicials àtons /en, em, es, ej/ que tradicionalment tenia una realització [a] en la major part del valencià. Generalment, observem que entre els parlants jòvens hi ha tendència cap a una pronúncia ortografista /e/ quan la paraula té un corresponent etimològic en castellà, com ara en [e]ntendre, [e]scola, [e]sperar, però la pronúncia tradicional [a] es manté millor quan eixa correspondència etimològica no existix: [a]spenta, [a]svarar. Eixa manca de correspondència fònica amb el castellà explicaria el manteniment generacional de la pronúncia [a] en l'interior d'un mot: b[a]scoll, ll[a]nçar, ll[a]nçol, ll[a]uger, que la llengua normativa ha vehiculat amb <e>: bescoll, llençar, llençol, lleuger.

L'existència o no de paral·lelismes estructurals amb el castellà també explica la pronúncia de les vocals <e> i <i> prop de consonants palatals. En *genoll i menjar*, on no hi ha reforç etimològic del castellà, observem l'evolució cap al timbre [e], però en el mot *renyó* hom observa el triomf de [i] (r[i]nyó), com en castellà *riñón*, tal volta com a fruit de la inseguretats produïda pel ball de solucions normatives *ronyó / renyó*. Com vorem més avant, s'observa que la introducció d'una opció normativa estranya en la llengua col·loquial sol afavorir, en molts casos, l'adopció o arrelament de variants que resulten més afins a la llengua espanyola.

Pel que fa al consonantisme, el nostre treball observa l'extensió de tres processos d'empobriment fonològic significatius: la confusió de /b/-/v/ (“bi” per a dir *vi*), el ieisme (dir “gai” i “paia” en lloc de *gall* i *palla*) i la pronúncia diferenciada de l'apical /s/ de *bassa* i la prepalatal /ʃ/ de *baixa* (pronunciar *lluix* com si diguérem el nom *Lluís*).

Davant l'extensió d'eixes reduccions de l'inventari fonològic, el nostre treball vol fer una crida a la responsabilitat dels qui ensenyen llengua i també de les persones que usen el valencià en mitjans audiovisuals o en tots aquells llocs

on l'ús del valencià esdevé un referent social. Creem que ensenyar i vehicular fonètica genuïna no ha gaudit durant els darrers decennis del valor importantíssim que mereix dins l'aprenentatge del valencià, ni tampoc en l'ús que en fan els mitjans de comunicació. Una petita anàlisi dels models fonètics que són vehiculats per televisió i ràdio, o els que empra una part important del professorat més jove, mostren la poca transcendència que té la qüestió de la fonètica genuïna en valencià. Més allà de reforçar estructures coincidents amb el castellà, com la pronúncia *acuradíssima* del sufix *-ada* (evitant els tradicionals “vegà” i “vesprà”), censurar les harmonies vocàliques (“dòno”, “tèrrè”) o aconsellar pronúncies el més ortografistes possibles (com dir [e]sperar i [e]scola), la llengua que arriba a la població valenciana està encara molt lluny de tindre una actitud efectiva enfront de les innovacions fòniques empobridores que es detecten entre les noves generacions.

4. LA MORFOLOGIA I SINTAXI

En el nivell morfològic, observem que el model dels plurals *-ns* en mots com *hòmens*, *jóvens* i semblants és molt predominant a la comarca, segons la norma tradicional del valencià. Amb l'excepció dels més jóvens de Vila-real i parcialment els de Borriana, els parlants conserven els plurals tradicionals i açò hauria de fer reflexionar sobre l'actuació de la llengua normativa en esta qüestió des dels anys huitanta. Encara ara, s'observa un desig per arraconar este tret de la morfologia valenciana en l'ensenyament i a nivell formal en general. Les inseguretats que açò ha produït són notables: havem trobat jóvens que amagaven “hòmens” quan eren entrevistats, però en acabant presentaven el model de plurals *-ns* en la parla no monitoritzada.

Les enquestes d'este treball demostren que la preferència que ha donat l'ensenyament (i la llengua culta en general) als plurals simples *homes*, *joves* no ha

tingut gaire influència entre els parlants de valencià. En tot cas, eixa actuació ha creat complexos gratuïts i ha augmentat la desconfiança cap a les variants pròpies d'ús més general i que tenen una tradició lexicogràfica ininterrompuda al llarg dels segles.

Com esdevé amb el plural *hòmens*, les persones que millor parlen el valencià mantenen els plurals acabats en *-sca* i *-sta* sense cap suport vocàlic: *fresca* i *posta* i no “frescos” i “postos”. Tot i que entre la generació anciana ja en trobem alguna vacil·lació en cultismes com *impostos*, l'adopció massiva de les formes en <o> per part de la llengua culta no ha fet sinó acostar-nos a les estructures fòniques del castellà a nivell formal (*impostos, fresca, tristos, discos*), sense tindre en compte la pronúncia tradicional valenciana, que és la clàssica de tot el domini lingüístic.

En una i l'altra qüestió, cal una reflexió sobre l'actuació de la llengua culta i de l'ensenyament en potenciar la separació innecessària i improductiva entre el valencià culte i el valencià col·loquial tradicional i, també, de les conseqüències sociolingüístiques negatives d'eixa forma d'actuar.

De les característiques de la morfologia verbal de la comarca, volem destacar el manteniment dels trets següents:

- Perduren les desinències *-am* i *-au* del subjuntiu i l'imperatiu d'alguns verbs de les conjugacions II i III *pugam, vullgau, digau* en tots els pobles amb l'excepció d'Onda i Vila-real on hi ha *-em, -eu* (*puguem, vullgueu, digueu*) tot i que entre un nombre significatiu de parlants jòvens d'eixes viles s'observa la reintroducció incipient del paradigma *-am* i *-au* de la resta de la comarca i del valencià general.
- Hi ha una tendència general a emprar les formes palatals del subjuntiu de *fer*: *faig, faja, fages* en comptes de *faça, faces*.
- El present d'indicatiu de *voler* és *vullc* en totes les generacions.
- Els parlants que distingixen els fonemes alveolar /s/ i palatal /ʃ/, usen sistemàticament el paradigma dels incoatius *patixca, servixca*, mentres

que els individus que només tenen /s/, o un contrast amb /ʃ/ poc consistent, pronuncien *patisca* i *servisca*.

En este punt, volem cridar l'atenció en l'ús de les desinències clàssiques *-am* i *-au* en els casos assenyalats i que actualment són considerades estrictament col·loquials en la llengua culta dels valencians. La influència del model normatiu (*puguem*, *pugueu*), que és ben legítim i propi d'una gran part del domini lingüístic (incloses algunes comarques valencianes del nord i el sud), no ha tingut cap influència entre les noves generacions, ans al contrari, allò que observem en algunes persones de les viles que fan *diguem*, *digueu* (com és el cas d'Onda i Vila-real) és que alguns dels jòvens tendixen a reintroduir el paradigma que fa *-am* i *-au*.

Fóra positiu que l'Acadèmia Valenciana de la Llengua considerara seriosament el motiu pel qual este model de la conjugació, que és el clàssic i el més usat pels valencians, continua sent considerat no normatiu o no admés en la llengua culta. Igual que els valencians diem *jo pense* i *jo penso* i així les emprem uns i altres amb total naturalitat, la nostra llengua continuarà existint amb *tingam* i *tinguem* segons ho desitgen els seus usuaris. Es fa complicat entendre o justificar que el sistema desinencial clàssic majoritari entre els valencians estiga condemnat, encara, a la llengua d'estar per casa.

Quant a la sintaxi, havem pogut comprovar en este treball que la generació anciana distingix prou bé entre *per* (finalitat exclusiva d'una acció) i *per a* en la llengua col·loquial, mentres que entre els jòvens es produïx un fenomen estrany: bona part del jovent tendix a utilitzar *per a* (sovint amb el resultat fònic [pa]) en la seua parla espontània, però en la llengua escrita eixos jòvens empen únicament *per* amb resultats malsonants com ara *he vingut per sopar* o *l'ha comprat açò per tu*.

Les hipercorreccions que es produïxen entre el jovent escolaritzat fan vore que alguna cosa no funciona bé a l'hora de descriure els usos normatius de *per* i

per a i que eixe ús siga entés pels parlants. Cal en este punt que les gramàtiques definixquen amb claredat l'ús d'estes preposicions i tinguen en compte els hàbits lingüístics de les generacions que parlen bé el valencià. No ens pareix cap avanç que l'ús culte de la llengua que fan molts jóvens elimine els matisos sintàctics diferents de *per* i *per a*, imitant l'ús col·loquial del català nord-oriental, que realment no aporta cap benefici als valencians que no siga l'empobriment en l'expressió i afavorir la inseguretat a l'hora d'escriure o usar la llengua formalment.

També havem vist que els adverbis *amunt* i *avall* tendixen a ser substituïts per construccions castellanitzants del tipus *a dalt* i *a baix*. Estem davant d'una castellanització sintàctica que cal analitzar amb deteniment i establir els mitjans que reforcen l'ús correcte d'estes preposicions entre els jóvens en edat escolar.

Una altre empobriment sintàctic que ens preocupa és el desús de la concordança del participi femení: *i les xiquetes, ¿les has vistes?* Este tret de la nostra sintaxi, que ens fa peculiars respecte a les estructures sintàctiques del castellà, patix una regressió generacional poc comprensible, puix que es produïx precisament entre la generació escolaritzada, entre les persones que han rebut l'ensenyament en valencià.

És cert que el valencià actual té certa tendència a l'eliminació de les concordançes, però açò no és un fet "normal", és un acostament morfosintàctic cap al castellà que hauria de preocupar-nos. Molt sovint comprovem amb estupor que la manca de concordança sovinteja en els mitjans de comunicació i en la llengua emprada per molts escriptors. És evident que amb estes actuacions afavorim encara més la pèrdua d'este tret morfosintàctic i per això cal cridar l'atenció de totes les persones que s'estimen el valencià per a que en prenguen consciència i actuen, com en altres aspectes, en defensa dels trets lingüístics genuïns que la majoria dels valencians manté d'una forma extraordinària.

Pel que fa a les perífrasis d'obligació, les enquestes reflectixen que la llengua normativa no ha aconseguit gens introduir *haver de* (*has d'eixir a les 3*) dins la parla popular valenciana; en el seu lloc quasi tots els parlants empen la cons-

trucció amb *tindre* i una conjunció calcada del castellà amb el resultat *tindre que*. Com havem observat a Vila-real i Borriana, encara hi han parlants tradicionals que empren amb naturalitat *tindre de*, que és una construcció genuïnament valenciana ja present en els clàssics. Potser si en la llengua culta es vehiculara eixa fórmula, ens trobaríem amb una major incidència de la normativa en l'ús col·loquial que en fan els parlants.

Una altre empobriment sintàctic important a la comarca és el desús de *quan* acompanyat d'una oració en temps futur: *quan tornaràs a les 5, ja ho tindràs arreglat*. Esta construcció tan genuïna és encara ben vigent entre els bons parlants de valencià de la Plana i de tot el nord del nostre territori, però la pressió del castellà i la poca o nul·la presència d'esta construcció en l'ensenyament, i en la llengua culta en general, n'afavorixen l'arraconament generacional. Tot i que molts valencians de més al sud no coneixen tradicionalment esta construcció, fóra molt positiu que la llengua culta i particularment l'ensenyament no la deixaren a un costat i en feren un ús actiu.

5. DEL LÈXIC

Malauradament, és en l'apartat del lèxic on més notem l'absència d'un esforç decidit per emprar activament el valencià tradicional en les diverses manifestacions de la llengua culta, actuació que impediria la substitució, a vegades massiva, de mots i locucions genuïnes per altres més pròximes o calcades al castellà.

Massa sovint trobem que el lèxic valencià tradicional perd terreny entre el jovent perquè no és vehiculat en el model de llengua que aplega als valencians o perquè eixe lèxic és substituït per geosinònims i construccions poc usuals entre els valencians, factor que, en lloc d'afavorir o reviscolar les formes genuïnes existents, reforça les coincidents amb el castellà. Cal dir que la introducció d'eixos geosinònims desconeguts en valencià tradicional no es produïx sempre

per un desig autèntic de convergir amb la resta del domini lingüístic, sinó pel complex que encara produïx el valencià col·loquial entre una part significativa dels ensenyants i dels usuaris cultes de la llengua. Estos prejuïns, sovint inconscients, tenen com a fruit considerar que el conjunt lingüístic que representa el valencià tradicional manca del *prestigi* de la variant nord-oriental barcelonina i per tant la variant valenciana resulta, segons esta visió de les coses, menys apta per a la llengua culta.

Com en altres aspectes, cal una reflexió seriosa per part de tots els sectors implicats en l'ensenyament i l'ús culte del valencià per lliurar-nos de prejuïns i complexos absurds respecte a la nostra forma de parlar. Una reflexió que hauria de dur-nos a una millor consideració de les variants lèxiques que ens són familiars. No hi ha motiu per a que els valencians senten tantes inseguretats respecte al lèxic propi i per eixe motiu és menester que tots els usuaris del valencià, escriptors, locutors, professorat, pares i mares, fem un esforç per vehicular amb orgull allò que ens fa més pròxims a la nostra essència: les nostres paraules.

Amb una actuació que dignifique el lèxic tradicional valencià aconseguirem que allò que diuen els parlants tradicionals no acabe sent substituït per castellanismes en la parla del jovent.

Vejam a continuació un resum de l'estudi realitzat sobre la vitalitat d'alguns mots dividits en quatre grups:

PRIMER GRUP

Mots poc vehiculats en algun dels àmbits relacionats amb la llengua culta: adés (fa poc, fa una estona, abans), alçar (desar), colgar (soterrar, amagar en terra), encanar-se (ofegar-se), enjorn (molt de matí), flassada (manta, cobertor), frontera (façana), marraixa (garrafa), rua (entrepà), sortir (eixir amb força), torcar (eixugar, netejar), travessa (drecera), trellat (seny).

SEGON GRUP

Mots que mostren la incidència de variants lèxiques potenciades per l'ensenyament en valencià: almorzar / esmorzar, auia / aigua*, avant / endavant, dependre / aprendre*, bollit / bullit, encisam / enciam, faena / feina, hui / avui, jolivert / julivert, llebre* / llebra, lletilles / lleties, raíl / arrel, tollina / tonyina, tarró / torró*.

(Havem assenyalat amb * aquelles formes normals en la llengua culta i que també són existents a la comarca).

TERCER GRUP

Incidència del lèxic vehiculat per la llengua culta, especialment la de Catalunya, en fenòmens d'especialització lèxica, incorporació de noves paraules, canvis de significat i desaparició de mots tradicionals: despús-ahir / abans-d'ahir, despús-demà / demà passat, encetar (coses que no siguen de menjar), enguany (aquest any / este any), fadrí / solter, gespa / herba, llavar / rentar, meló d'alger / síndria, paloma (o palometa) / papallona, romer / romaní, paréixer / semblar.

QUART GRUP

Pervivència generacional d'un recull de mots i locucions patrimonials d'ús quotidià particularment sensibles a la castellanització: aixeta, afanyar-se, anar al be, ausades, avesar-se, badar-se, bassal, bessons, beure al gallet, blaïra, bossar, brancal, calaix, canella (l'os), clavill, coent, cogombre, colgar, darrer, debades, eixam, eixugar, engronsar, enjorn, escudellar, escurar, estalviar, gall de la taronja, guaitar, malalt, manyà, miular o maular, muller, oroneta, pallola, panderola / escarabat,

parar taula, pereta de la llum, pessigolles, petxinot / musclo / clòtxina, pigota, pitxer, pixaví, pona, préssec, rebost, renoc, rent, rosada, roses, rovell, sendemà / endemà, terròs, timó, tindre quimera, toll, topetar, torcar, torró, volta (vegada).

De tot eixe recull en quatre grups de paraules farem una síntesi dels aspectes més significatius:

Del primer grup de paraules:

Adés: és ben convenient que el valencià culte vehicle *adés* al costat de *abans* i que no es faça un exclusiu i abusi d'eixe segon mot, puix que açò afavorix l'oblit generacional del concepte de *adés*, que resulta ben valuós en l'expressió precisa del nostre llenguatge.

Alçar (desar): fóra bona idea que l'ensenyament i la llengua literària usaren també *alçar* amb el sentit de *desar*. *Alçar* és una variant valenciana encara ben estesa; si vehiclem una variant lèxica existent, podem aconseguir que el mot es mantinga i que no acaben predominant variants menys genuïnes com ara *guardar*.

Enjorn: este mot, que antany era tan usat pels valencians, és pràcticament absent en la llengua que sentim als mitjans de comunicació o la que llegim en els llibres de text; és una llàstima. Per a moltes persones, *enjorn* és una paraula *dels iaïos*, però que tornaria a emprar-se si férem l'esforç d'usar-la amb normalitat i no deixar-la en l'oblit generacional.

Flassada: esta paraula, ben coneguda pels parlants tradicionals, tampoc ha tingut sort entre les noves generacions. Una *flassada* és un mot ben genuí que hauríem de vehicular més activament, per exemple, per a referir-nos a les flassades fines que emprem per a tapar-nos fora de llit, quan ens gitem en un sofà, per exemple. Una *flassada* és per a molts parlants una manta més fineta, per la qual cosa fóra positiu que intentàrem reintroduir-la amb eixe significat.

Frontera (façana): este mot simbolitza en gran mesura allò que ha esdevingut amb el lèxic tradicional i la llengua culta. Una part important dels valencians majors de cinquanta anys coneix esta paraula amb el sentit de *façana*, però dar-

rerament el seu ús ha minvat moltíssim. La introducció de *façana*, paraula ben legítima també, no ha tingut èxit a l'hora de desplaçar l'italianisme *fatxada*, introduït a través del castellà. *Façana* no en té la culpa, clar que no, però haguera estat millor idea vehicular activament *frontera* en la llengua culta, perquè eixa paraula és ben coneguda pel jovent i encara que només la coneguen passivament, si intentàrem reintroduir-la per via escolar, tindríem un gran avanç que no aconseguirà una paraula com *façana* que mai no ha dit ningú des de fa uns quants segles.

Rua (de pa): igual que passa amb *frontera*, esta paraula patix un greu retrocés generacional, però no en favor de *entrepà*, sinó del castellanisme *bocadillo*. L'ensenyament de *rua* (al costat de *entrepà*), aconseguiria, sens dubte, que molts jóvens recuperaren l'ús actiu del mot comarcal.

Sortir (eixir amb força): fóra positiu que els valencians de les noves generacions no acabaren pensant que *sortir* és una paraula aliena o un geosinònim d'*eixir*. Per eixe motiu, creem positiu que es potencie la dualitat clàssica entre *eixir* i *sortir* que encara sobreviu en molts parlants tradicionals de valencià. A la Plana, per exemple, els parlants tradicionals diuen encara “sortir” quan brollen violentament líquids (aigua, llet), diuen que el menjar ha pegat un “sortit” quan se n'ha eixit d'una olla o paella fent esquitons o diuen que algú ha tingut un “sortit”, és dir, un ensurt.

Torcar: este verb, que els valencians compartim amb els illencs, deuria tindre millor consideració en la llengua culta, on massa sovint observem alternatives poc usals en la parla tradicional valenciana i que no aporten cap mena de riquesa expressiva, ans el contrari, n'empobrixen l'expressió dels diversos matisos d'unes paraules i les altres; ens referim a l'abús de *netejar* o *traure*, a l'estil del català nord-oriental que, com el castellà, ha de recórrer a diverses alternatives per manca d'un verb amb el significat tan ric i precís com *torcar*.

Del segon grup de paraules:

Avant / endavant: l'autor de Silla, Abelard Saragossà, ha fet diverses reflexions interessants sobre la introducció de *endavant* en la llengua culta dels va-

lencians. Quan havem demanat als informants que han estat escolaritzats en valencià sobre *avant* i *endavant*, una part molt important ha respost que *endavant* és una forma *literària* i que *avant* és *casolana*. Malauradament, és eixe l'efecte que han causat una part de les variants introduïdes per la llengua culta: els parlants senten que el mot que ells coneixen és una incorrecció o una corrupció de la forma que han après per via escolar.

És veritat que estos processos d'acceptació o rebuig d'un mot o una construcció s'esdevenen en totes les llengua normals i que resulta inevitable que unes variants lingüístiques assolixquen major prestigi que unes altres que són percebudes com a *dialectals* o més poc *estàndards*. Cal que ens preguntem, però, si eixa actuació ens beneficia als valencians o ens perjudica. ¿Quin benefici obtenim en fomentar la impressió que paraules i expressions genuïnes pareguen menys correctes que unes altres que empren amb naturalitat una majoria de valencians?

Faena / feina: les qüestions que acabem de considerar són també vàlides per a este doblet. En l'ensenyament, i en bona part de la literatura accessible als escolars, els parlants són exposats a la variant *feina*, evolució fonètica sorgida a partir de *faena*, que no és cap castellanisme sinó una paraula tradicional valenciana adoptada pel castellà. L'absència de *faena* en la llengua culta resulta en una ironia ben peculiar: el jovent veu en *faena* un castellanisme, mentres que *feina* és la variant prestigiosa, la que emprarien en una situació de formalitat. Si bé és veritat que els ensenyants qui usen *feina* no han volgut que els seus alumnes tinguen eixa impressió que havem descrit, la veritat és que eixe és el resultat observat en quasi tots els jóvens entrevistats.

Hui / avui: també este doblet il·lustra molt bé allò que passa quan introduïm una variant lèxica perquè mostrem prevenció o desconfiança cap a la variant pròpia. Realment el mot *avui* (sorgit a partir de *hui*) és una forma ben vàlida i ben valenciana que empren milers de valencians de la zona més septentrional, però també ho és, de ben valenciana, *hui*, variant que durant uns anys passà entre molts usuaris per *casolana*, *col·loquial*, “mala pronúncia de *avui*”,

etc. Ningú pot negar que en l'actualitat esta impressió sobre *hui* ha canviat substancialment: des que *hui* va aparéixer en els rètols de Canal 9, esta variant ha començat a ser vista amb naturalitat i no és fàcil trobar una persona que en mostre prevenció a l'hora d'usar-la, no perquè *avui* no siga legítima i ben nostra també (ausades que ho és), sinó perquè la seguretat transmesa als parlants fa que *hui* siga usada sense complexos en la llengua culta produïda pels parlants.

Después-ahir i después-demà: estos adverbis, que han estat sempre usats en valencià culte, i que coincidixen amb l'ús col·loquial, són una mostra d'eixa actitud que fóra desitjable en altres qüestions relacionades amb la sintaxi i el lèxic genuí.

Encetar: no havem trobat un sol parlant que empre *encetar* amb cap altre sentit que no siga el tradicional d'obrir coses de menjar o beure (encetar una botella de vi, per exemple), però en el món de l'ensenyament és freqüent que *encetar* siga sinònim de *començar* o *obrir* qualsevol cosa (*encetar una lliçó*, per exemple). No veem que estes actuacions aporten cap benefici a l'hora de preservar este mot: ¿per quin motiu hauríem de canviar el contingut semàntic d'un verb tan ben conegut i usat per la societat valenciana? L'abús de *encetar* fora del seu contingut semàntic tradicional pot resultar en el seu aigualiment semàntic, això si no acabem fent perdre la idea del seu significat tradicional.

Enguany: este adverbi tan genuí i que coneixen bé bona part dels valencians, els illencs i també part dels catalans, té una competència forta per part del calc sintàctic del castellà *este any*. Molts usuaris cultes de la llengua no s'ha adonen que el sofisticat *aquest any* no salva gens el castellanisme de *este any*, ni per semblar-li més poc al que diem els valencians. La ironia és que *aquest any* s'ha convertit en una variant culta, especialment en la llengua escrita, fins i tot entre persones que dirien espontàniament *enguany*, que és la forma més nostrada.

Els complexos que patim sovint els valencians fan ignorar en ocasions les formes pròpies i preferir aquelles que són més semblants al castellà. No cal dir que esta actuació no afavorix la salut de la llengua en absolut. És el cas del do-

blet entre el tradicional *fadrí* i el normatiu *solter* o entre *sendemà* / *endemà* i el castellanisme sintàctic *el dia següent*.

Llavar i rentar: cal que la llengua culta continue oposant els continguts semàntics d'estos dos verbs i no estenga *rentar* dins el camp semàntic de *llavar*. Estos usos diferents de *llevar* i *rentar* són ben coneguts per la majoria dels valencians i no convé gens alterar-los si no volem afavorir la sensació que la llengua normativa resulta inútilment artificiosa i gratuïtament diferent del valencià tradicional.

Paréixer i semblar: és ben normal que els parlants cultes valencians ignoren *paréixer* i utilitzen sempre *semblar*, que en el valencià tradicional s'usa generalment per a parlar de la semblança física de les persones. La conseqüència d'emprar *semblar* amb el significat de *paréixer* no ha resultat, però, en l'adopció d'eixe verb en la llengua col·loquial, ans al contrari, el que ha passat és que molts jòvens deixen de percebre la diferència entre un i l'altre verb i que, finalment, només diguen *paréixer* quan parlen i *semblar* quan escriuen.

Com en el cas anterior, no trobem que la pèrdua dels matisos que diferencien dos paraules puga ser interpretat com a un guany. Al capdavall, estes actuacions no sols fan perdre matisos tradicionals i genuïns, també augmenten la impressió aquella, ben desafortunada, que assumix que els valencians *tot ho diem malament*.

De la resta de paraules, moltes de les quals patixen regressió generacional, només ens cal insistir en la idea exposada anteriorment: la llengua culta deu donar preferència al lèxic autòcton, deu usar-lo i fer que resulte normal. La introducció de geosinònims, quan no simples variants fonètiques, és un fet normal i positiu si el sabem gestionar bé, però no farem cap avanç si el valencià que exposem a la resta de la societat valenciana resulta excessivament diferent del que la gent parla. En la salvaguarda del lèxic tradicional valencià, sempre resultarà més efectiu introduir el lèxic conegut pels parlants tradicionals.

6. CONCLUSIONS D'ESTE TREBALL

Una primera valoració que volem fer sobre els resultats d'este treball és un misatge positiu: el valencià dels jóvens és ben digne en molts aspectes i no ha perdut la personalitat ni l'essència de la nostra llengua. Ara bé, la responsabilitat ens obliga a vore en eixa descripció positiva una realitat millorable, perquè desitgem que el valencià de les noves generacions no perda qualitat lingüística respecte a les generacions anteriors, ans que en guanye i millore tant com siga possible. Així mateix, volem una llengua normativa que estiga a l'altura d'eixa expectativa.

No és el nostre objectiu culpabilitzar els ensenyants, els mitjans de comunicació o la llengua culta en general, de la realitat lingüística que percebem al nostre voltant. El nostre objectiu és millorar eixa realitat, perquè sabem que les persones implicades en ensenyar o vehicular la llengua normativa s'estimen el valencià i no volen una altra cosa que vore la nostra llengua en el lloc que mereix dins la societat valenciana.

Com havem vist anteriorment, l'evolució lingüística del valencià entre les noves generacions patix l'omnipresència del castellà, que tendix a erosionar les diferències entre una i l'altra llengua, fent que el valencià s'acoste lentament a les estructures lingüístiques d'eixa llengua. No podem dramatitzar sobre la castellanització del valencià, perquè la majoria dels jóvens parlen un valencià digne i este treball n'és constància. Però és indubtable que entre la generació de més edat i els jóvens hi hagut una pèrdua de qualitat lingüística injustificable en una població que ha rebut l'ensenyament en valencià, enfront d'una generació anciana que no ha tingut, fins fa ben poc, cap contacte amb la llengua culta.

Si analitzem els canvis generacionals que resten qualitat lingüística al valencià, observem que en massa ocasions l'anivellament amb les estructures lingüístiques del castellà i l'empobriment en l'expressió han estat afavorits per la llengua normativa. Vejam seguidament alguns exemples de l'actuació de la llengua culta i que justifiquen açò que afirmem:

- S'han prioritzat estructures sil·làbiques simples, més semblants al castellà (*joves, frescos*) en contra de les utilitzades pels valencians al llarg dels segles i encara hui en dia de forma prou general (*jóvens, frescs*).
- S'observa l'eliminació (per activa o passiva) de les concordances: *a ella, l'he vista*.
- S'introdueixen calcs diversos del castellà: *aquest- any, solter...*
- No s'aconsegueix descriure adequadament el contrast entre *per* i *per a* afavorint la confusió entre els parlants.
- En el lèxic, es pretenen canviar els matisos semàntics que es resolen en la desfeta de distincions tradicionals i el triomf de variants més acostades al castellà en la llengua oral: *adés-abans, encetar-obrir, llavar-rentar, torcar-netejar, llevar-traure, parèixer-semblar*, etc.
- Els materials didàctics han abandonat pràcticament l'ensenyament de la fonètica valenciana genuïna, amb la qual cosa ens trobem amb un conjunt d'innovacions fonètiques castellanitzants que l'ensenyament no corregix, puix no s'establixen mitjans de correcció d'eixos fenòmens empobridors.

Com havem afirmat prèviament, el valencià del jovent no és essencialment diferent del model lingüístic dels seus pares en molts aspectes, allò que no ha canviat gens, més aïna s'agreuja, és el complex i la inseguretad que sent una part de la societat valenciana a causa de la seua forma de parlar. Cal que avaluem bé per quins motius les persones que han estat escolaritzades en valencià, i que saben escriure en la nostra llengua, es troben tan poc satisfetes amb la seua forma de parlar, per què pensen que parlen *malament* o que el seu valencià no és vàlid per a la llengua culta o literària, si no és apartant-se tant com siga possible del model lingüístic que els resulta familiar.

Fent entrevistes per a este treball havem trobat moltes persones escolaritzades que tenien una valoració molt negativa de bona part dels trets lingüístics

del valencià que ací havem volgut dignificar: les concordances (*les he trobades*), els plurals del tipus *hòmens, frescs*, estructures com *quan* seguit de temps futur (*quan acabaré*), paraules com *avant, adés, torcar, llavar, faena, enguany* o *fadrí*. Realment, havem d'aconseguir que la llengua culta no afavorisca mai visions negatives al voltant de la parla pròpia, que no cree dubtes o inseguretats inútils en base a elements lingüístics que són normals i genuïns.

Per açò que diem, és menester que la llengua culta dels valencians siga un referent per a millorar el nostre llenguatge, **no** per a separar-nos el més possible del valencià tradicional. La llengua normativa ha de servir per a millorar el llenguatge amb el millor de la llengua que parlem els valencians. No aconseguirem un valencià millor si allò que s'associa amb un model de llengua prestigiós és innecessàriament diferent del que parlem, si no veem i confiem en la nostra parla com a l'eina principal per a millorar el nostre llenguatge.

BIBLIOGRAFIA

- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2006): *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià*. Publicacions de l'AVL. València.
- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja (1926-1962): *Diccionari català-valencià-balear*. Moll. Palma [10 volums].
- ALEGRE, Montserrat (1991): *Dialectologia catalana*. Teide. Barcelona.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1994): *Gramàtica històrica catalana*, 3a edició. Tres i Quatre. València.
- (1999): *Les Regles d'esquivar vocables i la qüestió de la llengua*. IEC. Barcelona.
- BELTRAN ZARAGOZÀ, Andreu. (1995): *La llengua al nord del País Valencià als segles XVII, XVIII i XIX. Edició i Estudi lingüístic de documentació administrativa*, tesi de doctorat. Universitat de València. València.
- (1998): *El valencià al segle XVIII*. Societat Castellonenca de Cultura. Castelló.

- BELTRAN I CALVO, Vicent (2005): *El parlar de la Marina Alta*. Departament de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant. Alacant.
- CASANOVA, Emili (1998): "La dialectalització de la Plana i del País Valencià a través de les ordenances municipals, al segle XV i XVI". *Actes del V Congrés d'Història i Filologia de la Plana*. Ajuntament de Nules. Nules.
- COLOMINA I CASTANYER, Jordi (1999): *Dialectologia catalana: Introducció i guia bibliogràfica*. Universitat d'Alacant. Alacant.
- COLÓN DOMÈNECH, Germà. (1997): *Estudis de filologia catalana i romànica*. IIFV / Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- GIMENO BETÍ, Lluís (1992): "Sobre el parlar de Castelló de la Plana". *Miscel·lània Sanchis Guarner*, volum II. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona.
- (1994): *Estudi lingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*. Societat Castellonenca de Cultura. Castelló.
- GINER I MARCO, Josep (1998): *Obra filològica (1931-1991)*. Denes. València.
- GONZÁLEZ I FELIP, Maria Soledat (1988): "Una visió sincrònica del parlar de la Plana Baixa". *Actes del I Congrés d'Història i Filologia de la Plana*. Ajuntament de Nules. Nules.
- MENEU I GAYA, Antoni (1990): "Alguns canvis generacionals en el parlar de Betxí". *Actes del III Congrés d'Història i Filologia de la Plana*. Ajuntament de Nules. Nules.
- RECASENS I VIVES, Daniel (1991): *Fonètica descriptiva del català*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- REIG, Eugeni S. (2005): *Valencià en perill d'extinció*. Edició de l'autor. València.
- (2008): *Les nostres paraules*. Publicacions de l'AVL. València.
- SABORIT VILAR, Josep (1998): *El valencià de les Alqueries*. Diputació de Castelló. Castelló.
- (2009): *Millorem la pronúncia*. Publicacions de l'AVL. València.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1950): *Gramàtica valenciana*. Torre. València.

- SARAGOSSÀ I ALBA, Abelard (1997): *Criteris de la normativa*. Saó. València.
- (2000): *El valencià del futur*. Alambor. Benicarló.
- (2003): *Gramàtica valenciana raonada i popular*. C.E.I.C. Alfons el Vell. Gandia.
- (2007): *Reivindicació del valencià: una contribució*. Tabarca.
- SEGURA LLOPES, Carles (2003): *Una cruïlla lingüística: caracterització del parlar del Baix Vinalopó*. Torre. València.
- (2003): “Variació fonètica i estandardització al País Valencià”. *Noves SL*, tardor

